

MJEKU NË PENSION

Avdyl Krasniqi

Profesor,
Fakulteti i Mjekësisë,
Universiteti i Prishtinës

Specialist i Kirurgjisë së
Përgjithshme,
Kavaja Hospital

Korrespondenca:
avdyl.krasniqi@yahoo.com

"Përgatitja për moshën e pleqërisë duhet të filloj jo më vonë se në moshën e rinisë. Jeta që është e zbrazët nga qëllimet deri në moshën 65 vjeçare nuk mundet papritmas të bëhet e përmbushur në kohën e pensionimit" Dwight L. Moody.

Pensionimi është ndërprerja e ushtrimit të një profesioni, respektivisht tërheqja e një personi nga puna aktive. Një person mundet gjithashtu të përcaktohet për gjysmë pensionim duke reduktuar orarin e punës dhe obligimet e punës.

Në të kaluarën, kur jetëgjatësia ka qenë më e shkurtër, kanë munguar sigurimet sociale dhe sistemet pensionale, shumica e punëtorëve kanë punuar deri në shterjen e shëndetit trupor dhe mendor. Në gjysmën e dytë të shekullit 19 dhe në shekullin 20, shtetet filluan të aprovojnë politika qeveritare për pensionimin e punëtorëve. Pensionet e para kanë filluar të jepen në Gjermani, në kohën e Otto von Bismarkut.

Sot, në vendet e zhvilluara dhe në shumicën e vendeve në zhvillim, ekzistojnë sisteme të sigurimeve sociale dhe pensionale, të themeluara nga shteti dhe kontributet e punëtorëve, të cilat janë të dedikuara për moshat e shtyra pas pensionimit. Këto të mira, në vendet Perëndimore janë të drejta të mbrojtura me kushtetutat kombëtare. Për të shfrytëzuar këto të mira në tërësi duhet të pritët deri në moshën që shteti, qeveria përkatëse, e kanë caktuar si kufij për të fituar të drejtën e pensionit të plotë. Moshë e caktuar për të gëzuar të drejtën e pensionit të plotë ka disa dallime në mes të vendeve të ndryshme, por në shumicën e vendeve është zgjedhur periudha moshore 62-70 vjeçare.

Pensionimi i mjekëve, në shumicën e vendeve të zhvilluara është fleksibil. Moshë e të drejtës së shfrytëzimit të pensionit të plotë është e rregulluar me ligj, por kur do të ndërpret ushtrimin e profesionit vendos vet mjeku, varësisht nga gjendja shëndetësore, motivi për të punuar, gjendja ekonomike dhe planifikimi personal dhe familjar. Në SHBA, pas moshës së paraparë me ligj për t'u pensionuar, ekzistojnë disa mundësi që mjekët mund të zgjedhin: të vazhdohet të punohet me orar të plotë, me orar të shkurtuar, të ndërpritët puna dhe të vazhdohet me aktivitete të tjera rekreative dhe bamirësie.

Në vendet me ekonomi dhe shëndetësi të përparuar, planifikimi i pensionimit fillohet qysh në momentin e punësimit, kur fillon kursimi, grumbullimi i mjeteve financiare në fondet përkatëse për shëndetësi dhe pensione. Kështu që, pensionet dhe kursimet e planifikuara për pension janë të mjaftueshme për të vazhduar jetën deri në vdekje, me mbrojtje të mirë shëndetësore dhe mirëqenie jetësore. Jetëgjatësia në këto vende është rritur shumë, periudha e pensionit përfshin gati 1/3 e jetës. Prandaj, në këto vende, pensionimi paraqet "vetëm një fillim të një diçka tjetër", siç thotë Fred

Rogers.

Në Kosovë, pensionimi i mjekëve në institucionet shëndetësore publike është i rregulluar në mënyrë të rreptë me ligj. Marrëdhënia e punës në këto institucione mjekut i ndërpritët në moshën 65 vjeçare. Mirëpo, licenca e mjekut dhe puna në institucionet shëndetësore private mund të vazhdohet, varësisht nga përmbushja e kriterëve të kërkuara për licencim, gjendja shëndetësore dhe motivimi për punë i personit.

Aktualisht, në Kosovë janë mbi 550 mjekë të pensionuar të gjeneratave të ndryshme. Mjekët më të rinj në pension janë ata të lindur në vitin 1958. Ka rastisur që këto gjenerata të zhvillojnë aktivitetin e tyre jetësor në dy shekuj dhe dy mileniume. Është për keqardhje që, përkundër kontributit të madh të këtyre gjeneratave në shërbimin dhe edukimin shëndetësor si dhe zhvillimin e shëndetësisë në Kosovë, pensionet e tyre janë mjaftë të vogla.

Kush janë mjekët e pensionuar në Kosovë dhe cili ishte kontributi i tyre?

Struktura e mjekëve të pensionuar në Kosovë përfshinë disa gjenerata të ndryshme, femra dhe meshkuj, te të gjitha profileve dhe specializimeve të mjekësisë. Grupin më të vogël e përbejnë mjekët që studimet i kanë kryer në universitetet e ndryshme prestigjioze jashtë Kosovës, para themelimit të Fakultetit të Mjekësisë në Prishtinë në vitin 1969. Disa prej tyre ishin pjesë e respektuar e stafit akademik që nga themelimi i fakultetit. Ndërsa, grupi tjetër, pjesa dërmuese e mjekëve të pensionuar u përkasin tetë gjeneratave të para të Fakultetit të Mjekësisë në Prishtinë. Të gjithë, me përkushtim të madh, profesionalizëm dhe norma të larta etike, me dekada i kanë shërbyer popullit dhe zhvillimit të sistemit shëndetësor në të gjitha rajonet e Kosovës. Shumica e mjekëve të këtyre gjeneratave, me sakrificë të mëdha, kanë arritur të kryejnë me sukses gjithë gamën e specializimeve të nevojshme që mundësojnë kompletimin e mbrojtjes shëndetësore të popullatës në vendin tonë.

Mirëpo, natyra e punës së mjekut dhe fati i tij është i lidhur me fatin e popullit që i përket dhe i shërben. Kështu që, nga viti 1990, shumica e mjekëve të këtyre gjeneratave që sot janë në pension, u larguan me dhunë nga vendet e tyre të punës në institucionet shëndetësore publike për shkak të përkatësisë etnike dhe mospajtimit me dhunën që ushtronte pushteti i asaj kohe. Gjithashtu, ju grabitën të gjitha mjetet e tyre në fondet pensionale dhe invalidore. Këto gjenerata u detyruan të veprojnë në kushte të vështira të dhunës shtetërore. Shumë prej tyre shfrytëzuan mundësitë ligjore të kohës dhe themeluan ambulancat dhe klinikat private. Nuk u dorëzuan, në rrethana të jashtëzakonshme e mbajtën në jetë Fakultetin e Mjekësisë në Prishtinë dhe rrjetin e ambulancave të Shoqatës

Bamirëse “Nëna Terezë” në tërë Kosovën. Këto institucione shëndetësore ishin bazat e sistemit shëndetësor të Kosovës në vitet e 90- ta dhe gjatë periudhës së luftës në Kosovë.

Në periudhën e pasluftës në Kosovë, këto gjenerata të mjekëve, me shumë shpresa dhe optimizëm, së bashku me ndihmën jashtëzakonisht të madhe ndërkombëtare, e udhëhoqën tranzicionin dhe konsolidimin e sistemit të përmbysur shëndetësor të Kosovës. U ballafaquan me sukses me shumë sfida shëndetësore dhe me sfida që ishin edhe globale si Pandemia e Covid-19, vaksinimin dhe shërbime të tjera në shëndetësinë publike, zhvillimin e sistemit të Mjekësisë familjare, Sistemin e emergjencave, Shërbimin onkologjik dhe të tjera. Gjithashtu, u krijuan shumë institucione moderne dhe shërbime të reja klinike në sistemin shëndetësor publik dhe posaçërisht në atë privat. Përkundër kushteve dhe rrethanave jo optimale, duhet pranuar se shumë çka ka mundur të bëhet më mirë.

Sot mjekësia bashkëkohore ka shënuar zhvillime spektakolare, posaçërisht në vendet e zhvilluara. Zhvillimi i hovshëm i teknologjisë ka mundësuar aplikimin dhe shfrytëzimin e inteligjencës artificiale (AI) në diagnostikimin, trajtimin dhe ofrimin e kujdesit më të mirë shëndetësor për të sëmurët. Megjithatë, përvoja e mjekut dhe puna e ekipore, mbeten faktor i rëndësishëm në trajtimin dhe menaxhimin e shumë gjendjeve komplekse në shëndetësi. Kjo ka ndikuar që në Kosovë, shumica e mjekëve me përvojë, pas pensionimit në sektorin publik të formojnë dhe dretojnë ekipe kompetente dhe të vazhdojnë punën me sukses në sektorin shëndetësor privat. Prandaj, mendoj se është në interesin e vendit, posaçërisht të sistemit shëndetësor publik, të krijohet hapësirë ligjore që ju mundëson profesionistëve të lëmive të caktuara shëndetësore të punojnë në institucionet publike shëndetësore edhe pas arritjes së të drejtës (moshës) për pensionim të plotë. Posaçërisht, kjo ishte dashur të mundësohet në institucionet akademike të edukimit profesional – shkencor. Kjo praktikë zbatohet në shumë vende të botës. Pa dyshim, Kosova me buxhetin vogël për shëndetësi dhe me tendencën e pranishme të ikjes së mjekëve, do të përfitonte nga një praktikë e tillë.

Në Kosovë, sikurse në shumicën e vendeve, mjeku konsiderohet pjesë e respektuar e shoqërisë. Puna e përditshme në përkujdesjen shëndetësore të moshave të ndryshme si dhe njohuritë për fiziologjinë e plakjes së organizmit, ishte

dashur ti gjej mjekët më të përgatitur për pensionim se sa profesionet e tjera. Në praktikë një gjë e tillë nuk ndodh çdo herë. Pensionimi pranohet si një fazë normale e jetës, nëse qysh më herët kemi arritur të përgatitemi në aspektin financiar, psikologjik dhe shëndetësor. Në Kosovë, për shkak të rrethanave objektive, mjekët si dhe profesionistët e tjerë, fatkeqësisht pensionohen me kushte modeste financiare, pa sigurime shëndetësore dhe pa infrastrukturë adekuate për moshën e pleqërisë.

Pra, duhet bërë përpjekje maksimale që nga pensioni respektivisht pjesa e mbetur e jetës të shtrydhet më e mira. Përkundër faktit se mjeku në pension fillon ta humbas rutinën e përditshme, lidhjet shoqërore, identitetin profesional, pozitën në shoqëri e shumë çka tjetër, kuptimin e jetës duhet kërkuar në aktivitete të tjera të përditshme dhe krijimin e rutinës së re; familja, ecja, leximi, takimi me shokë, meditime dhe ushtrime të trurit, shkrimi memoareve, shërbime bamirësie për të tjerët. Një pjesë e mjekëve në pension punojnë me të sëmurë deri në moshë shumë të shtyrë. Është fat i madh që në vendin tonë, përkrahja e familjes për prindërit dhe të moshuarit është ende shumë e madhe.

Pensionimi nuk është fundi i jetës. Sipas ideve moderne, vitet në pension – janë vitet më të mira të jetës. Megjithatë, në këtë fazë të jetës, duhet të përgatitemi që një ditë të bëhemi pacientë.

Këtë shkrim kisha dashur të përfundoj me dy tituj librash: Henri Marsh: “*And Finally: Matters of Life and Death*” (Dhe së fundmi: refleksime mbi jetën dhe vdekjen) - libri i fundit i neurokirurgut anglez me famë botërore, i botuar edhe në gjuhën shqipe, si dhe librin “*Successful aging*” (Moshimi i suksesshëm), i shkruar nga neuro shkencëtari Daniel J Levitin, që përmban këshilla dhe udhëzime si të jetohet pëlqyeshëm pas pensionimit.